

Havza Yönetiminde Katılımcı Planlama Anlayışında Yaşanan Sorunlar: Ormancılık Sektörü Odaklı Bir Değerlendirme

Yrd.Doç.Dr.Atakan Öztürk^{1*}

Prof.Dr. Mustafa Fehmi Türker²

Yrd.Doç.Dr. Habip Eroğlu³

Yrd.Doç.Dr. Ali Karaman³

Yrd.Doç.Dr.Mehmet Pak⁴

¹Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi, Artvin atak08@hotmail.com*

²Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi, Trabzon

³Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi, Artvin

⁴KSÜ Orman Fakültesi, Kahramanmaraş

Özet

Bu bildiride, ormancılık sektörüyle doğrudan ilişkili olan havza yönetimi sürecinde katılımcı planlamaya geçiş ve planlamanın etkin bir şekilde yürütülmesinde yaşanan sorunların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla öncelikle havza yönetimi kavramı ve orman kaynakları yönetimiyle olan ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Ardından, Ülkemiz ormancılık sektörünün diğer sektör ve kurumlarla olan etkileşimi; özellikle kırsal kalkınma ve ormancılık faaliyetleri planlama çalışmaları kapsamında ele alınarak irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım, kırsal kalkınma, ormancılık çıktıları, fayda paylaşımı.

Problems in the Participatory Approach for the Watershed Management: An Evaluation related to the Forestry Sector

Abstract

In this paper, it is aimed that the factors which are effective on the passing into participatory planning in watershed management process and its implementation effectively are evaluated. For this purpose, firstly watershed management concept and its relations with the management of forest resources will be reviewed and then the interaction of forestry sector with other sectors, rural development and forestry activities will be evaluated in the scope of planning activities.

Key Words: Participation, rural development, forestry outputs, sharing benefits.

1. Giriş

Ülkemiz ulusal ormancılık amaçları; ormanların korunması, geliştirilmesi ve orman kaynaklarından faydalanma şeklinde belirlenmiş olup, bu amaçlara yönelik sektörün temel ormancılık politikası, “*sürdürülebilir yönetim anlayışı çerçevesinde, ormanların ve alanlarının; bütünlüğünün, biyolojik*

çeşitliliğinin, sağlığının, gençleşme kapasitesinin ve verimliliğinin korunmasını ve geliştirilmesini sağlayacak çok fonksiyonlu ormancılık faaliyetlerinin, orman teşkilatı ile diğer ilgi gruplarının katılım ve işbirliği ile yönetimi, havza bazında entegre olarak planlanması ve uygulanmasının gerçekleştirilmesidir.” şeklinde ortaya konmuştur (DPT, 2007).

Sözü edilen ulusal amaç ve politikalara ulaşma sürecinde, ormancılık sektörünün taşra teşkilatları, gerekli eylemleri hayata geçiren uygulayıcı ve temel birimler olduğundan yerel düzeydeki en önemli kurumsal yapılar olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu taşra teşkilatları, orman kaynaklarının kapladığı alanlar ve faaliyet konuları gereği önemli ölçüde bir ya da birkaç havzanın belli bir bölümünde ya da tamamında faaliyet göstermektedirler. Bu noktada, her türlü ormancılık faaliyetinin katılımcılık anlayışı ile havza bazında bütünleşik (entegre) olarak planlanması hususunun, sektörün temel politikasında yer bulmuş olması son derece önemlidir.

Ormanların da içinde yer aldığı doğal kaynaklar ve bu kaynakların yönetiminden sorumlu sektör ve kurumların çeşitliliği, bu kaynaklarla etkileşim içinde olan insanların; sayılarının fazlalığı, sosyo-ekonomik yapılarının, ihtiyaç ve beklentilerinin farklılığı vb. özellikler, havza düzeyinde yürütülen planlama çalışmalarının başarıya ulaşmasında bütüncül ve katılımcı yaklaşımların esas alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Ülkemizde havza düzeyinde; tarım, orman, mera ve yerleşim gibi farklı arazi kullanım şekilleri ile toprak, su, mera, orman kaynakları, biyolojik çeşitlilik, doğal güzellikler gibi doğal kaynak değerlerinin öne çıktığı görülmektedir (Küçükaya, 2003; DPT, 2006a). Her bir arazi kullanımına bağlı olarak havzalarda farklı faydalar elde edildiği gibi plansız faydalanmalar sonucunda farklı sorunlarla da karşılaşmaktadır. Ancak havza yönetiminde, faydaların ve sorunların birbirinden bağımsız düşünülmesi, havzadaki faaliyetlerden etkilenen insanları ve kurumları dikkat almaksızın başarılı bir planlama yapılması mümkün değildir.

Bu bildiride, ormancılık sektörüyle doğrudan ilişkili olan havza yönetimi sürecinde katılımcı planlamaya geçiş ve planlamanın etkin bir şekilde yürütülmesinde yaşanan sorunların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla öncelikle havza yönetimi kavramı ve orman kaynakları yönetimiyle olan ilişkisi ile havza yönetimi kapsamında Ülkemiz ormancılık sektörünün diğer sektör ve kurumlarla olan etkileşimi; özellikle kırsal kalkınma ve bazı ormancılık faaliyetleri kapsamında ele alınarak irdelenmektedir.

2. Havza Yönetimi

Genel olarak havza, su bölüm çizgisinin sınırladığı ve üzerine gelen suların tek bir çıkışa ulaşabildiği arazi parçası (Sağlam, 2004; Anonim, 2005) olarak tanımlanmakla birlikte, bu tanımlama çok boyutlu havza yönetim faaliyetleri kapsamında yeterli ve geçerli olmayabilmektedir. Söz konusu alandaki

etkileşimler ve ilişkiler sosyal, ekonomik, kültürel vb. özelliklerin de havza yönetimi kapsamındaki tanımlamalara dahil edilmesini gerektirmektedir. Buna göre havza yönetimi; bir su toplama havzasında, ekolojinin temel esasları dikkate alınarak, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasını sağlayacak şekilde doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının planlanması, geliştirilmesi ve yönetilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu tanım çok boyutlu, çok disiplinli, çok kurumlu, katılımcı, bütünlük, koordine ve sürdürülebilir kalkınma nitelikleri olan bir içeriğe sahiptir (Geray ve Küçükkaya, 2001).

Öte yandan, farklı şekillerde yapılan havza yönetimi tanımları incelendiğinde (Balcı vd., 1993; Fisunoğlu, 1993a; Fisunoğlu, 1993b; Fernandez, 1997) havza yönetiminde asıl amacın; toprak ve su gibi kaynakların korunmasıyla, hem söz konusu kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması hem de insanların faydalanmalarının en üst düzeye çıkarılması olduğu anlaşılmaktadır. Havza yönetiminin sürdürülebilir bir yaklaşımla gerçekleştirilmesini güvence altına almak için göz önünde bulundurulması gereken ilkeler şunlardır (Geray, 2004):

- kırsal alandan (yerinden) yönlendirme,
- kuruluşlar arası koordinasyonu sağlama,
- halkın ve ilgililerin katılımını sağlama,
- tartışmaya dayalı çözüm üretme,
- bağımsız gözlemlene, izleme ve değerlendirme yapma.

Sürdürülebilir bir havza planlamasının ve yönetiminin temel amaçlarını / hedeflerini de şu şekilde sıralamak mümkündür (Geray ve Küçükkaya, 2001; Sağlam, 2004);

- Erozyonu, sel ve taşkınları önlemek,
- Havzanın özelliklerine göre yüksek kaliteli, bol ve sürekli su üretmek,
- Yenilenebilir doğal kaynaklarda verimli ve sürekli yararlanmayı sağlamak,
- Yenilenemeyen doğal kaynakların çevre sorunlarına neden olmadan en rasyonel biçimde işletilmelerini gerçekleştirmek,
- Havzadaki kültürel, estetik, yaban hayatı vb değerlerin korunmasını sağlamak,
- Arazileri, kullanıma uygunluk sınıf ve ilkelerine bağlı kalarak işletmek,
- Havzada yaşayan insanların yaşam düzeyinin yükseltilmesine yönelik tedbirleri almak.

Sıralanan amaçlar bir bütün olarak dikkate alındığında, havza yönetiminde öne çıkan ve asıl üzerinde durulması gereken hususun, insan ve onun refah seviyesinin artırılmasına yönelik planlı faaliyetler olduğu söylenebilir. Havza yönetiminde katılımcı yaklaşım, doğal kaynakların korunması ve

yönetiminde teknik boyutların yanı sıra; ekonomik, sosyal, politik ve kültürel boyutları da içermektedir. Havza yönetimi; sosyal ve ekonomik açılardan en uygun yönetim alternatiflerinin seçiminde yardımcı olmak için; ormancılık, tarım, hidroloji, ekoloji, toprak, iklim bilimi gibi bilimlerin farklı yönlerini bütünleştiren ve faaliyetlerinin yürütülmesinde kurumsal eşgüdümü gerektiren çok disiplinli yönetim şekli halini almıştır (Achouri, 2002; Anonymous, 2004).

Havza yönetiminin çok boyutlu ve çok disiplinli yönü ile arazi kullanımında çıkan uyumsuzluklar dikkate alındığında, her kullanıcının günübirlik amacını tatmin eden ve de diğerleriyle rekabete dayanan faydalanma yerine, kapsamlı ve bütüncül planlama, yani stratejik planlama hayati önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bir havzadaki stratejik planlama, burada yer alan ve yer alabilecek olan tüm sektör ve alt sektörleri ayrı ayrı boyutlar olarak içermek durumundadır (Geray, 2004). Bu haliyle havza yönetimi, halk katılımının yanı sıra eşg d me dayalı sektörel katılımın dolayısıyla çok disiplinli çalışmanın söz konusu olması gereken bir yönetim şekli olmaktadır.

Günümüzde, ormanların da içinde yer aldığı doğal kaynakların yönetiminde ve planlanmasında sürdürülebilirlik ve katılımcılık vazgeçilmez ilkeler olarak dikkat çekmektedir. Kullanıldığı alana ve kullanım amacına göre farklı şekillerde tanımlanabilmekle birlikte, özellikle ormancılık gibi çok sayıda kişi, öbek ve kuruluşlarla etkileşim halinde olunan sektörlerde katılımcılık, çoğunlukla halk katılımı kavramıyla ifade edilmektedir ( zt rk ve Türker, 2005). Öte yandan, özellikle Birleşmiş Milletler  evre ve Kalkınma Konferansı'nın hızlandırdığı uluslar arası süreçte, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir orman i letmecili i, orman kaynaklarının yönetiminde izlenilmesi gereken en temel politikalar olarak benimsenmiştir. Bu kapsamda, orman kaynaklarının ekonomik kapsamının yanı sıra ekolojik ve sosyal kapsamları üzerinde de durulmuştur. Orman kaynaklarının yönetiminde etkinliği sağlamak amacı ile; yerli halk ve orman içinde yaşayanlar başta olmak üzere tüm ilgi ve çıkar gruplarının karar ve uygulama süreçlerine tam katılımının sağlanması, yerli halk ve orman içinde yaşayanların haklarının, kültürlerinin ve kimliklerinin desteklenmesi, etki ve çıkar grupları arasındaki çatışmaların azaltılması gerektiği vb. hususlar üzerinde önemle durulması gerektiği ifade edilmiştir (Durusoy ve Türker, 2003).

  erisinde orman kaynaklarını da barındıran bir havzanın katılımcılık esaslı yönetim planının oluşturulmasında; yukarıdan a a ı doğru planlama ve a a ıdan yukarı doğru planlama şeklinde iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır (Geray ve Küçükkaya, 2001; Küçükkaya, 2003): Yukarıdan a a ı doğru planlamada; yapılan yatırımlardan yararlanacak  ift i ve köylülerin, fikri katılımı dahi sağlanmadan, teknik, ekonomik ve politik olarak uygun görülen her projenin merkezden hazırlanarak uygulanması söz konusudur. A a ıdan

yukarı doğru planlama yaklaşımında ise; sorunun çözümünde, karar verme sürecinde, planlamada ve uygulamada insanların faal olarak katılımı aranmaktadır. Özetle, birinci yaklaşımda merkez tarafından yapılan planlar ve kararlar yöre insanı için en doğru seçenekler olarak belirlenir ve uygulanması adeta bir zorunluluk olarak ortaya konur. İkinci yaklaşımda ise, yöre halkı bu alternatiflerin kararlaştırılmasından başlayarak tüm süreçte söz sahibi olmaktadır. Yani, söz konusu kitle planlama çalışmalarının öznesi konumundadır.

3. Havza Yönetimi – Orman Kaynakları Yönetimi İlişkisi

Ormanlık politikası, insanla orman arasındaki ilişkiyi olduğu kadar, bu iki unsurun etrafında yer alan, bu iki unsuru içine alan sosyal, ekonomik ve politik sistemlerden oluşan çevreyi de konusu içine almaktadır. Bu özellik, ormanların çevre üzerine, çevrenin orman üzerine yaptığı fiziki ve kimyasal etkilerle dikkati çekmekte, toprağı koruması ve ıslah etmesi, su kalitesini ve miktarını artırması, su akışını düzenlemesi, ekonomik gelişmeye katkı sağlaması suretiyle çevreyi yaşanabilir hale getirmesiyle kendini daha iyi göstermektedir (Fisunoğlu, 1993a). Özellikle son 20-30 yılda, havzalarda meydana gelen bozulmalar, sadece çevreye yönelik ciddi bir tehdit değil, havzaların aşağı kesimlerinde yaşayan milyonlarca insanın hayatlarına ve refahlarına yönelik bir tehdit de oluşturmuştur. Böylece havza bozulmalarının tersine çevrilmesi pek çok ülke için öncelik kazanmıştır. Yine de, çoğu havza yönetimi programları aşağıda sıralanan başlıca nedenlerden dolayı, amaçlarına ulaşamamıştır (Anonymous, 2004):

- doğal kaynakları korumaya yönelik sınırlı odaklanma,
- insan faaliyetleri ve insan ihtiyaçlarına ilişkin yetersiz ilgi,
- ekonomik ve çevresel etkilere yönelik dikkat eksikliği,
- müdahalelerin planlanması ve tamamlanmasında faydalanıcıların katılımının eksikliği,
- projelerin kapsamlarının sınırlı oluşu,
- mülkiyet gibi davalarda uzun vadeli kararların eksikliği.

Öte yandan, havzaların önemli çıktısı olan su konusunda iki taraf bulunmaktadır. Bunlar, su arzı (üretimi) ve su talebi (tüketimi) taraflarıdır. Suyu arzedan doğal kaynakların temel öğeleri orman ekosistemleri ve otlaklar, tüketenler ise tarım, endüstri, hizmet ve yerleşimlerdir. Havzalardaki ormansızlaşma ve otlakların tahribi; su arzını ve niteliklerini azaltan, aşağı kesimlerde tarım, yerleşimler ve endüstri tesisleriyle ilgili can ve mal kaybına ve üretim daralmalarına neden olan ve havzanın yukarı bölümlerinde doğal kaynaklardan beklenen çok boyutlu işlevlerin gerçekleşmesini engelleyen temel unsurdur (Geray, 2001).

Havzaları iyileştirme ve su kaynaklarını koruma sürecinde, sürdürülebilir orman yönetimi genelde havzaların üst kısımlarındaki kaynakların geliştirilmesi ve özelde ise suların yönetimi için çok önemli bir araç olarak görülmektedir. İyi yönetilen ormanlar, havzalardan elde edilen suyun

kalitesinin yanında yağış sonrası su hacmi ve akış hızı üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Aynı zamanda bu alanlar toprak erozyonunu kontrol etmeye ve böylece taşınan sedimenti azaltmaya da katkı sağlamaktadır (Achouri, 2002).

Ormanların havza yönetimi açısından taşıdığı önemi, sadece su üretimi ve toprak koruma bağlamında ele almak doğru değildir. Havza yönetiminin temel amacı havzayla doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olan ve genellikle de kırsal kesimin ağırlıkta olduğu nüfusun refah seviyesini yükseltecek sosyo-ekonomik kapsamlı plan ve programları da gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, Dünyanın birçok ülkesinde havza bozulmalarını tersine çevirmek ve tarımsal, kırsal kalkınmayı geliştirmek için yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda, havza yönetiminin sosyal ve ekonomik boyutlarına önem verilmiş ve küçük çiftçilerin kalkınmalarını sağlamak için, özellikle ağaçlandırmalar sayesinde sürdürülebilir orman kaynakları ve arazi geliştirme çalışmaları önerilmiştir. İnsanların görüşleri dikkate alınmadığı sürece, arazi kaynaklarının yönetimi ve korunmasında sürdürülebilirliğin sağlanması mümkün olmayacağından, toplumsal ihtiyaçları dikkate almak için bütüncül yaklaşımlar öne çıkarılmıştır (Anonymous, 2004).

Sonuç olarak, havza yönetimi orman kaynakları yönetimi bağlamında ele alındığında; su üretimi ve toprak koruma gibi fiziksel özellikler yanında ilgili havzada yaşayan özellikle kırsal nüfusun hayat standartlarının iyileştirilmesi yardımı ile kırsal kalkınmayı sağlamaya dönük projelerin hayata geçirilmesi de öncelikli alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

4. Türkiye’de Havza Yönetimi - Ormancılık Sektörü İlişkisi

Türkiye’de havzanın korunması ve geliştirilmesine yönelik planlama çalışmalarının yürütülmesi, başta su olmak üzere havzadan sağlanan / sağlanması muhtemel çıktılarının ve mevcut doğal kaynakların en rasyonel şekilde faydalanmaya konu edilmesi, özellikle kırsal kesimin kalkındırılması gibi çok çeşitli havza yönetimi etkinliklerinden biri ya da bir kaçıyla doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu çok sayıda kamu kurumu faaliyet göstermektedir.

Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından Türkiye her biri birden fazla alt havzadan oluşan 26 ana su havzasına ayrılmıştır. Orman ekosisteminin hayvan ve bitki çeşitliliği, bu havzaların her birisinde farklı yapı ve yayılım göstermektedir. Sürdürülebilirliğin planlanması bakımından alt havzalar mevcut planlama birimleri de dikkate alınarak bir arada düşünülebilir (Anonim, 2005). Öte yandan, su üretimi, erozyonu önleme, kırsal kalkınma vb. şekilde belirlenen plan ya da proje amaçları havzaların sınır ve kapsamının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Buna bağlı olarak da söz konusu 26 ana su havzası çok sayıda mikro havzalara ayrılabilir. Zaten yürütülen kırsal kalkınma projelerinin bir kısmı da bu mikro havzalar düzeyinde planlanmaktadır.

Ülkemizde su kaynaklarının yönetimi, planlı gelişimi ve korunması konusunda çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşları görevlendirilmiş bulunmaktadır. Kurumsal çerçevede bu yapı; karar vericiler, yöneticiler ve kullanıcılardan oluşmaktadır. Başbakanlık, DPT ve Bakanlıklar karar mekanizmalarında yer alan; DSİ Genel Müdürlüğü, Elektrik İşleri Etüd İdaresi (EİEİ), İller Bankası, İl Özel İdareleri ve benzer kuruluşlar yönetim ve geliştirme yapan; çiftçiler, Su Kullanıcı Birlikleri ve diğer su tüketicileri de, su kullanan kesimler olmaktadır. Su yönetimi konusundaki yatırımcı kurum ve kuruluşlar; DSİ, EİEİ, Çevre ve Orman Bakanlığı ve İller Bankası'dır. Başlıca izleyici-denetleyici kurum ve kuruluşlar ise; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, İl Özel İdare Müdürlükleri, Belediyeler, Çevre ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Özel Çevre Kurumu Başkanlığı, DPT Müsteşarlığı, TÜİK ve üniversitelerdir (URL-1).

Bilindiği üzere, Ülkemiz ekonomisinin en kapsamlı ve en üst düzeyde sektörel politikalarının yer aldığı kalkınma planları, içinde bulunduğumuz dokuzuncu kalkınma planı döneminde 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı havza yönetimiyle ilgili politikalar açısından incelendiğinde (DPT, 2006b); havzaların en önemli çıktılarından biri olan su ekseninde havza düzeyinde; bütüncül, katılımcı, kurumlar arası eşgüdümü esas alan bir planlama yapılması; orman kaynaklarının su üretimine yönelik sürdürülebilir yönetimine devam edilmesi; havza bazında toprak muhafaza amaçlı ağaçlandırmaların yapılması; kırsal kalkınmayı destekleme bağlamında üretilen ürünlerin e-ticarette pazarlanmasının sağlanması ve yerel düzeyde katılım, işbirliği ve maliyet paylaşımını esas alan kalkınma projelerine öncelik verilmesini esas alan katılımcı projelerin desteklenmesi vb. hususların öne çıktığı görülmektedir.

İşte kalkınma planında ortaya konan bu tür politika ve stratejiler, havza düzeyindeki çok sektörlü ve katılımcı planlama çalışmalarına yol göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu durumda, havza hazırlanacak olan plan ve projelerin amaçlarının, üst sisteme ilişkin hedeflerle yani makro planlarda ortaya konan amaçlarla / hedeflerle tutarlı olması gerekmektedir (Geray, 1998). Öte yandan, havza yönetimi kapsamında öncelikle ormancılık sektörüyle doğrudan ya da dolaylı etkileşim içinde olan / olması muhtemel sektörlerin belirlenmesi ve akabinde bu sektörlerle ormancılık sektörü arasında gerekli eşgüdümün sağlanması da, havza yönetiminde etkinliği sağlama açısından önemli olmaktadır. Nitekim, Türkiye Ulusal Ormancılık Programı'nda ormancılık sektörüyle aynı alanlarda faaliyet gösteren ve/veya karşılıklı etkileşim içinde olan sektörler sırasıyla; tarım ve hayvancılık, su, turizm, kültür, enerji ve çevre şeklinde sıralanmaktadır. Bu çerçevede, söz konusu sektörlerin ormancılık sektörünü ilgilendiren politika ve stratejileri Tablo 1'de ifade edilmektedir (Anonim, 2004).

Tablo 1. Ormancılık sektörü ile etkileşim içinde olan sektörler

Sektörler	Politika ve Stratejiler
Tarım ve hayvancılık	Tarımda liberalleşme, devlet sübvansiyonlarının azaltılması/kaldırılması, Üst havzalarda/dağlık yörelerdeki topluluklarda tarım, hayvancılık ve kırsal kalkınma, Su toplama havzalarının katılımcı-entegre ıslahı/yönetimi, Mera alanlarının tespiti ve geliştirilmesi, Küçük su kaynaklarından ve su ürünlerinden faydalanma
Su	Sulak alanların biyolojik çeşitliliğinin korunması, Ulusal su kaynaklarının korunması, su toplama havzalarının katılımcı-bütünleşik ıslahı.
Turizm	Orman alanlarından turizm amaçlı yararlanma ve etkilerinin değerlendirilmesi, Dağlık ve ormanlık alanlarda yerel topluluklara dayalı ekoturizm.
Kültür	Dağ ve orman köylülerinin kültür ve geleneklerinin korunması ve yararlanılması.
Enerji	Enerji yatırımlarının ekolojik-çevresel etkileri, Yenilenebilir enerji kaynaklarından faydalanma.
Çevre	Çevre kaynaklarının yönetiminde eşgüdüm ve işbirliği.

Ormancılık sektöründe günümüze kadar yürütülen planlama çalışmaları sektör düzeyinden proje düzeyine kadar Tablo 2’de sunulmuştur. Buna göre, havza düzeyinde başlıca iki plan çalışması öne çıkmaktadır. Biri AGM tarafından gerçekleştirilen ana su havzaları iyileştirme projeleri diğeri ise yine AGM, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve yerel halkın katılımıyla gerçekleştirilen Doğu Anadolu Havza Geliştirme Projesi mikro havza planlarıdır (Anonim, 2004).

Öte yandan, orman kaynaklarının planlanmasındaki mevcut durum Ulusal Ormancılık Programında ayrıntılı olarak izah edildiği üzere, şu şekildedir (Anonim, 2004):

- Planlar odun ve odun dışı orman ürünleri üretimi ile toprak ve su kaynaklarının korunmasına yönelik hazırlanmaktadır.
- Planlarda katılımcılık üç şekilde gerçekleşmektedir. Buna göre; kararlar orman idaresince verilmekte, katılımcılık faydalanma eksenli olmakta ve yerel halkın orman ürünlerinden faydalanması ve orman işçiliğinde öncelik tanınmasına yasal dayanak sağlanmaktadır.
- Orman kaynakları yönetiminde değişik işlevler / ormancılık faaliyetleri arasında eşgüdüm ve entegrasyon ya hiç olmamakta ya da çok zayıf olmaktadır.
- Temel planlama birimi olarak orman işletme şefliği kullanılmaktadır.
- Planlama merkezi planlama birimi ile orman bölge müdürlüğü işbirliğinde ve özel sektör aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Tablo 2. Ormancılıkta planlama/projelendirme çalışmaları

Düzyey	Planın adı/kapsamı	Tarih /Periyot	Planı hazırlayan	Adet
I. Sektör /ülke	Ormancılık Master Planları			2
	Birinci Ormancılık Master Planı	1973-1995	Orman Bakanlığı	1
	İkinci Ormancılık Master Planı	1990-2009	Orman Genel Müdürlüğü	1
	Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu	5 yılda bir	Orman Bakanlığı	8
	Ormancılık Araştırma Master Planı	1995-1999	Orman Bakanlığı	1
	I.Ormancılık Araştırma Master Planı	2000-2005	Orman Bakanlığı	1
	II.Ormancılık Araştırma Master Planı			
	Milli Ağaç Islahı Programı	1994-2003	Orm.Ağ.ve Toh.Is.Araş.Müdür.	1
	Ana su havzaları (rehabilitasyon) projeleri	1971-1974	AGM	457
	Doğu Anadolu Havza Geliştirme Projesi mikro-havza planları (11 ilde)	1993-2001	Orman Bakanlığı (AGM), Tarım ve Köy.Bakan., yerel halk	86
III. Bölge	OGM Bölgesel planları	1980'li yıllar	OGM Bölge Müdürlükleri	24
	AGM Bölgesel planları	1980'li yıllar	AGM Bölge Müdürlükleri	
IV. İlçe -köy	İlçe orman köyleri kalkınma planları	1974-2003	ORKÖY etüd-proje heyetleri	643 *
V. Orman işletme Şefliği /seri	Orman istikşaf/amenajman planları			
	Orman amenajman planları			
	Birinci dönem planlar	1963-1972	OGM amenajman heyetleri	2 000
	Revizyon (yenileme) planları	1973-2002	OGM amenajman heyetleri Özel ormancılık firmaları	1 300
VI. Korunan alanlar	Milli parklar ve diğer korunan alanlar yönetim ve uzun dönem gelişme planları	1970-2003	MPG (merkez), özel sektör, üniversiteler, STÖ'ler.	19
	Tohum bahçeleri, tohum meşcereleri, gen koruma ormanları yönetim planları	1970-2003	Orman Ağaçları ve Tohumları Islahı Araştırma Müdürlüğü	691
	Ağaç., erozyon kont., mera ıslahı uygulama proj.	1946-2003	AGM etüd-proje başmühendislikli	3 213
VII. Uygulama planları/projeleri	Yol şebeke planları	1964-2002	OGM / özel sektör	1 341
	Yangınla mücadele eylem planları	1997-2002	OGM	1
	ODOÜ planları (koruma, geliştirme, faydalanma)	- 2002	OGM (bölge müd.,merkez birim.)	1
	Otlatma planları		OGM (bölge müd.-işletme müd.)	
	Silvikültür planları		OGM (bölge müd.-işletme müd.)	1 022
	Fidan Üretimi Planları	2 Yıllık	İl Müdürlükleri	53

(*) İlçe Düzeyinde hazırlanan 643 adet orman köyleri kalınma planı 16, 558 orman köyünü kapsamaktadır.

5. Havza Yönetiminde Karşılaşılan Başlıca Sorunlar

5.1. Kurumlar Arası Eşgüdüm Eksikliği ve Planlama Anlayışı

Havza yönetimi sürecinde yaşanan sorunların başında aynı havzada, tamamen ya da kısmen örtüşen alanlarda/konularda ormancılık taşıra birimlerinin de içinde bulunduğu çok sayıda kurumun faaliyet göstermesi ve bu kurumlar arasında yaşanan eşgüdüm eksikliği gelmektedir.

Nitekim, havza yönetiminde baskın olan üç sektörün yani ormancılık, hayvancılık ve tarımın her birinde bir kurumsal yapı, örneğin genel müdürlükler, daire başkanlıkları, bölge müdürlükleri, il müdürlükleri... vb. mevcuttur. Bu yapı içinde dahi, belli bir sektörün alt sektörleri, sorumlulukları, yetkileri, görevleri, programları çerçevesinde bir araya gelerek, öncelikli yörelerde uyumlu çalışma yapamamaktadırlar. Aynı bakanlıktaki hatta aynı genel müdürlük içindeki kuruluşların dahi koordine çalışmayı gerçekleştiremedikleri çok açık bir biçimde gözlemlenmekte ve durumdan şikâyet edilmektedir (Geray, 2004).

Görevleri gereği olarak havza bazında çalışan kurum ve kuruluşlar arasında yeterli koordinasyon sağlanamadığı için, su havzalarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar, eş zamanlı ve eş mekânlı olarak yapılmamaktadır. Türkiye’de çevrenin korunması, geliştirilmesi ve su havzaları ile ilgili olarak başta anayasa ve çevre kanunu olmak üzere; birçok kanun, yönetmelik ve tebliğ çıkarılmıştır. Ayrıca su kaynaklarının korunması ve yönetimi ile ilgili olarak da çok sayıda kurum mevcuttur. Ulusal Çevre Eylem Planı (UÇEP)’nda su kaynaklarının yönetimiyle ilgili 21 farklı kurumun* yanı sıra, su kaynaklarının yönetimine ilişkin 13 adet**, havza planlaması ve yönetimiyle ilgili de 9 adet*** yasal düzenlemeden söz edilmektedir. Öte yandan, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği****, havza planlarını, su kullanım

* Çevre Bakanlığı, DPT, DİE, TSE, Atom Enerjisi Kurumu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Maden ve Tetkik Arama Genel Müdürlüğü, Refik Saydam Hıfzısıhha Enstitüsü, Türkiye Petrolleri AŞ, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Turizm Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Elektrik İşleri Etüt İdaresi, İller Bankası, Yerel Yönetimlerin İlgili Birimleri.,

**Ulusal Çevre Eylem Planında su kaynaklarının yönetimine ilişkin yasal olanaklar: 442 sayılı Köy Yasası (1, 6 ve 13. Maddeler), 831 Sayılı Sular Hakkında Yasa (2, 7 ve Ek 4. Maddeler), 1580 Sayılı Belediyeler Yasası (19/4A Maddesi), 6200 Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Yasa (1ve 2/b Maddesi), 2560 Sayılı İstanbul Su Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kurulu ve Görevleri Hakkında Yasa (1 ve 2/a Maddeleri), 3155 Sayılı Tarım Reformu Yasası (2/c Maddesi), 3202 Sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat Yasası (2/d Maddesi), 181 Sayılı Sağlık Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK (9/e maddesi), 443 Sayılı Çevre Bakanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK (2. Madde), 167 Sayılı Yeraltı Suları Hakkında Yasa ile Tüzük, 1380 Sayılı Su Ürünleri Yasası ile Tüzük, 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Yasası, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (SKKY),

***Çevre Düzeni Planlarının Uygulanmasına Dair Yönetmelik, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, İmar Kanunu, Turizm Teşvik Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kıyı Kanunu, Orman Bakanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Mili Parklar Kanunu ve Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye İle Kullanılmasına Dair Yönetmelik

****Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği Yayınlandığı Resmi Gazete :Tarih 31 Aralık Cuma 2004 Sayı :25687

planları olarak tanımlayarak havza planlarının DSİ tarafından yapılmasını öngörürken; havza koruma planlarını ise, su kalitesinin korunması olarak tanımlamakta ve havza koruma planlarının yapılması görevini Çevre ve Orman Bakanlığı'na vermektedir. Bu şekilde farklı kurumlar tarafından çeşitli düzeylerde yürütülen su kaynakları yönetimi çalışmaları, havzaların bütüncül yaklaşımla planlanmasını, kurum ve projeler arasında eşgüdüm sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Sonuçta, başta zaman kaybı olmak üzere, önemli ekolojik, ekonomik ve sosyal kayıplar ortaya çıkmakta ve yapılan çalışmalardan ekosistemin devamlılığı yönünde istenilen sonuçlar alınamamaktadır (DPT, 1998; Anonim, 2005; Uluçay, 2006). Havza yönetiminde eşgüdüm eksikliği, yetki ve mevzuat karmaşasının yanı sıra özellikle planlama çalışmalarında bir anlayış sorunu da kendini hissettirmektedir. Geray ve Küçükkaya (2001) tarafından bu soruna dikkat çekilmekte ve havza yönetimi gibi çok boyutlu bakış açısı gerektiren bir alanda; biyofizik ve dar kapsamlı bir bakış açısının izlerinin sürdüğü ifade edilmektedir. Örnek olarak da, Çevre Bakanlığı eşgüdümünde DPT'nin yönlendirdiği Ulusal Çevre Eylem Planı çalışmasında Orman Kaynakları Yönetimi, Arazi Kullanımı, Tarım ve Mera Arazilerinin Yönetimi, Su Kaynakları Yönetimi gibi bütünleşmeden uzak, hatta bütünleşmeyi önleyen bir rapor yazım düzeninin ve sözde işbölümünün temel alınmış olması gösterilmektedir. Böylece ortak yanı "yönetim" ve/veya "kullanım" olan bu belgelerde, tarım alanları, ormanlar, meralar ve sular ayrı ayrı raporlaştırılarak, aslında bir bütün olan ve özellikle bir havzada bütünleşen bu doğal kaynakların sanki birbirlerinden kopuk olarak yönetilebilirmiş gibi bir izlenime zemin hazırlandığı vurgulanmaktadır.

5.2. Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri

Havza yönetiminde üzerinde durulması gereken konulardan biri de, kırsal halkın önemli geçim kaynakları arasında yer alan tarım ve hayvancılık faaliyetleridir. Özellikle ormanların yayılış alanları itibariyle çoğunlukla mera ve tarım alanları arasında sıkışmış olması, orman kaynakları yönetimiyle tarım ve hayvancılık faaliyetleri arasında yoğun bir etkileşim yaşanmasına neden olmakta, bu etkileşim orman varlığına yönelik tehditleri de beraberinde getirebilmektedir.

Kırsal kesimdeki özellikle orman bitişiğindeki yerleşim yerlerinde tarım alanlarını genişletmek amacıyla önemli miktarda orman arazisi çeşitli şekillerde yok edilmiştir. Eğimli arazilerdeki orman alanlarının tarım alanlarına dönüştürülmesi ve bu alanların tekniğine uygun toprak işlemesi yapılmadan kullanılması, verimli üst toprak tabakasının kısa bir sürede erozyon nedeniyle kaybına neden olmaktadır. Orman toprağının ilk yıllardaki ürün verimine olumlu etkisi toprak kayıpları nedeniyle kısa sürede azaldığından daha fazla ürün elde etmek için yeni tarım alanları açmak amacıyla ormanlar kesilmektedir. Bu kısır döngü devam ettiği için hem orman alanları azalmakta hem de verimli topraklar kolayca elden çıkmaktadır (DPT, 2001). Dağ ve orman köylerinde yapılan araştırmaya göre

Türkiye’de;1960’lı yıllarda bu köylerin topraklarının %31,7’sinde tarım yapıldığı, oysa tarıma elverişli toprakların (I-IV sınıf) ancak %15,2 civarında olduğu saptanmıştır. Aynı alanın %60,3 ünün orman ve meralarla kaplı olduğu, arazi yetenek sınıflarına göre oranın %77,2 olmasının gerektiği ifade edilmiştir (DPT, 2001). Öte yandan, Ülkemizde orman köylüleri, yaklaşık 0.8 milyon ha. civarındaki orman içi mera ve otlak alanlarından hayvan otlatma amacıyla faydalanmaktadır. Bunun dışında birçok yörede orman alanları üzerinde de plansız hayvan otlatması yapılmaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde geniş meşe ormanlarında yerel halk tarafından “tetar işletmeciliği” uygulamaları ile, ağaçların yapraklar ve sürgünleri hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Orman köylülerinin kontrollü otlatma, mera ve otlak alanları ıslahı, yem üretimi ve ahır hayvancılığı gelenekleri ve uygulamaları yetersizdir. Orman kaynakları yönetiminde hayvan yemi faydalanması işlevine yeterli önemin verilmemesi, bu alanda kurumsal kapasite ve bütçe tahsislerindeki yetersizlikler, orman köylülerinin mera ve otlak alanlarının ıslahı ve kontrollü otlatma çalışmalarına katılımlarındaki yetersizlikler nedeniyle mevcut yem faydalanması potansiyel değerinin çok altında kalmaktadır (Anonim, 2004). Bu nedenle Ülkemizde entansif hayvancılıktan daha yaygın uygulanan otlatmaya bağlı hayvancılık sistemi, ormanlar üzerinde büyük baskı oluşturmaktadır (Geray ve Ayanoglu, 1997).

5.3. Sosyal Yapı ve Kırsal Kalkınma

Havza düzeyinde yürütülen planlama çalışmalarında ihmal edilemeyecek hususlardan biri de, ilgili havzayla doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olan insanlardır. Özellikle kırsal nüfusu oluşturan kesim; sosyal, ekonomik ve alt yapıya yönelik hizmetleri yeterince alamadığından, başta ormanlar olmak üzere, doğal kaynaklar üzerinde bir baskı oluşturabilmektedir. Bu nedenle, kırsal kalkınma bağlamında yaşanan sorunlar havza yönetiminde öne çıkmaktadır. Nitekim, kırsal kalkınma, ülkemizde, özellikle planlı kalkınma döneminin başlangıcından bu yana önem ve öncelik verilen bir konudur. Bu sayede, kırsal yörelerin alt yapı sorunlarının çözümünde önemli başarılar elde edilmiştir. Fakat kırsal yörelere yapılan teknoloji aktarımı (transferi) ve kırsal alandaki üretimlerin artırılmasına yönelik uygulamalarda sınırlı gelişmeler sağlanmıştır. Ayrıca, kırsal yöre insanına benimsetilmeye çalışılan tarımsal uygulamalar gibi ormancılık uygulamalarında da beklenen başarı düzeyine ulaşamamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri; kırsal yöredeki sorunların belirlenmesinde, tanımlanmasında, çözüm önerilerinin geliştirilmesinde, kalkınmanın planlanmasında ve projelendirilmesinde, halkın katılımının ihmal edilmesi ve halka faal rol verilmemesidir (Tolunay ve Alkan, 2006).

Henüz kırsal kalkınmanın önemli bir alt bileşeni olan orman-köylü ilişkileri olumlu bir duruma getirilememiştir. Orman köylüsü kırsal nüfus içinde en düşük gelir seviyesine sahip kesimi oluşturduğundan, ormanların içinde ve bitişiğinde yaşayan yaklaşık on milyonluk nüfusun ısınma enerjisi, tarım

alanı ve otlak gereksinmesini çevrelerindeki ormanlardan rastgele bir düzen içinde karşılamaları tümüyle önlenememiş olup, ormanlar üzerindeki insan baskısı sürmektedir (DPT, 1998; Anonim, 2004). Yine orman köylüleri; kamu yatırımlarından ayrılan payın azlığı, büyük ölçüde kapalı ekonomi şartlarında yaşamaları, pazar için ayrılan üretim düzeyinin düşüklüğü ve her zaman için erozyona maruz olan alanlarda ilkel tekniklerle yapılan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde verim düşüklüğü nedenlerinden dolayı asgari hayat şartlarının gerektirdiği geliri sağlayamamaktadır. Bu sebeple normal yollardan gelir temin edemeyen orman köylüleri, asgari şartlarla hayatlarını sürdürebilmek için; kaçakçılık yaparak, tarla açarak, orman içine yerleşerek, hayvanlarını otlatarak, tarla açmak gayesi ile yangın çıkarak ormanların aleyhine suç işlemekte ve orman kaynaklarının tahribine yol açmaktadır (Türker ve Ayaz, 1998). Orman kaynaklarının tahribine yönelik bu tür olumsuzluklar, sürdürülebilir ve bütünleşik bir havza yönetiminin hayata geçirilmesine yönelik önemli bir sorun oluşturmaktadır. Ülkemizde kırsal kalkınma amaçlı uygulanan projelerde, çoğunlukla yukarıdan aşağı doğru katılımcı planlama yaklaşımı tercih edilmiştir. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, yerel halk için en doğru olanın merkezi planlama birimlerince belirlenip sonradan halkın bu projelerin bir parçası yapılmaya çalışılması, bugüne kadar çok olumlu neticeler vermemiştir.

Bu duruma en iyi örneklerden birisi, 1987 yılında Orman Genel Müdürlüğü (OGM) tarafından başlatılan ve kırsal kesim halkının gelir seviyesini artırmayı, orman - halk ilişkilerini geliştirmeyi amaçlayan “Değişik Ekolojilerdeki Bozuk Orman Alanlarında Yenilebilir Mantar Türleri Araştırma ve Üretim Projesi” dir. Tolunay (2003)’e göre Bolu Orman Bölge Müdürlüğü’nde uygulanmış ve başarısızlıkla sonuçlanmış olan bu projedeki başarısızlık nedenleri arasında; özellikle orman köylülerinin proje çalışmalarına katılımlarının sağlanamaması ve kazanç sağlayacak şekilde üretim yapmalarının benimsetilmemiş olması sayılmaktadır. Proje kapsamında aşılanmış kütüklerin bazı orman işletmelerinde üretim ortamından alınarak başka amaçlarla kullanıldığının gözlemlendiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla, hedef kitlenin benimsemediği, katılımlarının sağlanamadığı ve yürütücülerince de yeterince sahiplenilmeyen projelerden başarılı sonuçlar alınmasının mümkün olamadığı anlaşılmaktadır.

Genel olarak başarısızlıkların temelinde; kırsal kalkınma çalışmalarının çok sektörlü bütünleşik ve katılımcı programlar olarak ele alınmaması; projelerin, genellikle geçim ekonomisi amaçlı, köylülere doğrudan ekonomik avantajlar sağlamaya yönelik yardımlar şeklinde uygulanması ve köylünün kendisini geliştirmesine ve ekonomik değer üretmesine uygun ortamların hazırlanamaması; girişimcilik geliştirilemediği gibi örgütlenmede de istenilen hedeflere ulaşılamaması; tarım alanları, ormanlar, meralar, akarsular vb. sahip olunan kaynakların etkin ve verimli kullanımının sağlanamaması gibi nedenler bulunmaktadır (Tolunay ve Alkan, 2006). Tamamı ya da bir kısmı ormanla kaplı olan havzalarda kırsal halkın

ormanlar üzerindeki baskısı, hem doğal bir kaynak olarak ormanların tahribine hem de havzaların en önemli çıktılarından biri olan su üretiminde olumsuzluklara, erozyon, sel heyelan gibi olumsuz(negatif) dışsallıkların oluşmasına neden olmaktadır. Kaldı ki, özellikle kırsal kalkınma açısından bakıldığında, I. Orman Köyleri Kurultayı Ankara Deklerasyonu'nda (Anonim, 1998) da belirtildiği üzere, ülke genelinde orman köylerinin kalkındırılmasının ormancılık sektörüne özgü bir sorun gibi algılanıp çözülmeye çalışılması da bir bütün olarak kırsal kalkınma faaliyetlerinde katılımcı planlama anlayışına geçişi zorlaştıran bir diğer husus olarak öne çıkmaktadır.

5.4. Orman Kaynakları Yönetimi

Genel olarak kalkınma planları incelendiğinde, ormancılık sektörü kapsamında katılımcılık olgusunun; ağırlıklı olarak ormanların korunması ve geliştirilmesi çerçevesinde orman-halk ilişkileri özellikle de orman köylü ilişkileri ve zaman zaman da ormancılıkla ilgili bazı kuruluşlar bağlamında ele alındığı görülmektedir. Özellikle ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında ordu ve eğitim kurumlarının desteği ve çeşitli ormancılık faaliyetlerine ilişkin olarak da isim zikretmeden ilgili kuruluşların eşgüdümünden söz edilmektedir (Öztürk ve Türker, 2005).

Ülkemiz ormancılık sektörüne ilişkin; özel gayreti olan yöneticiler dışında mevcut sistemin merkezi müdahalelerle yürüyen bir örgüt yapısının olduğu, odun hammaddesinin fiyatının belirlenmesinde dahi merkezden gelen talimatlara göre hareket etmek zorunda olduğu, kar ya da zarar etmenin idareci açısından pek fazla önemi olmadığı, çalışanlarının özellikle yönetim kademesinde olanların siyasi baskılar sonucu karar verdikleri ya da vermeye zorlandıkları ve dar kapsamlı ormancılık anlayışı nedeniyle halkla ilişkiler birimine önem verilmediği (Türker, 1996; Türker vd., 2006) yönündeki tespitler dikkate alındığında, sektör içinde ve diğer sektörlerle olan ilişkilerde yeterince katılımcı bir yaklaşımın sergilenebildiğini söylemek de oldukça zordur. Öte yandan, organizasyon açısından bakıldığında Ülkemizde aynı havzanın muhtelif kısımlarında faaliyet gösteren; orman teşkilatı, DSİ, (kapatılmadan önceki) köy hizmetleri vb. kurumlar arasında ortak bir plan dâhilinde ve koordineli bir çalışma imkânı sağlanamadığı görülmektedir. İlgili kurumlar, ya ayrı zamanlarda aynı havzalara girmekte, ya da aynı zaman kesitinde farklı havzalara girmekte ve birbirini bütünlemeyen ve üstelik toplumsal ve ekonomik boyutu yetersiz kalan çalışmalar yapmaktadırlar. Bu durum, kaynak israfına neden olması yanında, özellikle ormancılık yönünden yapılan çalışmaların istenilen hedeflere ulaşmasını engellemektedir (Anonim, 1993; Geray, 2001). Bu bağlamda, Ulusal Ormancılık Programı'nda ormancılık sektörünün mevcut planlama sisteminin başlıca yetersizlikleri arasında şu hususlar sayılmaktadır (Anonim, 2004):

- Halen orman kaynakları yönetimi ile ilgili olarak, farklı düzeylerde, farklı uygulama alanı ve periyotlarına sahip, çok çeşitli

planlama/projelendirme faaliyetlerinin, orman teşkilatının farklı birimlerince yürütülmekte olması ve bu faaliyetler arasında gerekli eşgüdüm ve entegrasyonun sağlanamaması,

- Planlama amaçları arasında odun faydalanmasının baskın durumda olması, ormanların çok yönlü potansiyellerinden yararlanmaya yönelik işlevsel (çok fonksiyonlu) planlama yaklaşım ve uygulamalarının yetersiz olması,
- planlama çalışmalarında gerekli katılımcılık ve şeffaflığın sağlanamaması,
- planlama çalışmalarında merkeziyetçilik (bu çalışmalarının önemli bölümünün merkezi birimler/planlama heyetleri tarafından yürütülmekte olması).

5.4.1. Toprak ve Su Kaynaklarının Korunması

Havza yönetimi faaliyetleri kapsamında üzerinde durulması gereken ve ormancılık sektörünün de öncü işlev üstlendiği faaliyetler arasında erozyon kontrolü ön sıralarda yer almaktadır. Erozyonun çok yönlü olumsuz etkileri düşünüldüğünde, aslında havzada faaliyet gösteren tüm kurumların erozyonla mücadelede sorumluluk alması gerektiği açıktır. Ancak bu noktada, yasal yükümlülüklerin gereğinin dahi kurumlarca tam anlamıyla yerine getirildiğini söylemek mümkün olamamaktadır. Nitekim, bu konuyla ilgili olarak Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda; Orman Bakanlığı'nın 1995 yılında çıkarmış olduğu Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanununda "*Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü; barajların su toplama havzalarında mülkiyeti kendisine ait veya 6200 sayılı Kanunla kendisine verilen görevler için tahsis edilen veya izin veya irtifak hakkı tesis edilen sahalarda ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarını ve bakım ile koruma işlerini yapar veya yaptırır.*" hükmü yer almasına rağmen, bugüne kadar kayda değer bir uygulama yapılmamıştır, şeklinde tespitte bulunulmuştur (DPT, 2001). Son olarak 2008-2012 yıllarını kapsayan Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberliği Kampanyası kapsamında yayımlanan genelgede (Anonim, 2007) de "bugüne kadar ilgili kanunun görev verdiği kurum ve kuruluşlarca yeterli çalışma yapılmadığından" bahisle, hazırlanan eylem planı çerçevesinde konunun çok daha titizlikle takip edilmesi öngörülmektedir.

Türkiye'de sürdürülen erozyon kontrolü ve ağaçlandırma çalışmalarına halkın katılımı da istenilen düzeyde değildir. Bunun en önemli nedeni; yukarı havzalarda yaşayan fakat tahribata neden olan fakir halkın aşağı havzalarda meydana gelen zarardan fazla etkilenmemesidir. Yeterli tarım alanı bulunmayan bu bölgelerde halk geçimini kıt tarım ve sürü hayvancılığından sağlamaktadır. Halk uygun olmasa da potansiyel erozyon kontrolü sahalarda ve mera alanlarında aşırı derecede hayvan otlatabilmekte ve zaman zaman çalışmalara, ellerinden bu sahaların alınacağı endişesi ile karşı çıkabilmektedirler (DPT, 2001).

Öte yandan, Ülkemizde havza düzeyinde orman kaynaklarından elde edilen çıktıların paylaşımına ilişkin talep ve beklenti içinde olan kişi ve kurumlar oldukça fazladır. Buna karşılık, kaynakların yönetimi sürecinde ormancılık taşra teşkilatları faaliyetlerine destek sağlamaya yönelik sorumluluk alma noktasında, sektör dışından gelen yeterli bir kurumsal destek ya da fedakârlıktan söz etmek oldukça zordur. Havzada faaliyet gösteren kurumların havza yönetimindeki yasal sorumlulukları bir yana, kendi sorumluluğundaki kaynak yönetim planlarını hazırlarken katılımcı bir anlayışla hareket eden yerel düzeydeki ormancılık kurumlarının iyi niyetli yaklaşımları dahi karşılık bulamayabilmektedir. Örneğin, Trabzon Orman Bölge Müdürlüğü (OBM)'ne bağlı Maçka Orman İşletmesi Esiroğlu İşletme Şefliği'nde Trabzon'a içme suyu sağlayan Galyan Deresi havzasında, 21. Orman Amenajman Heyeti'nce 2001 yılında yürütülen amenajman planı yapımı çalışmaları kapsamında; Trabzon OBM'nin girişimi ve eşgüdümünde belli kamu kuruluşlarının görüş ve önerileri alınmak amacıyla, bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede valilik, DSİ, Köy Hizmetleri, Çevre Müdürlüğü ve Trabzon Belediyesi temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda, ilgili kuruluşların talepleri doğrultusunda, orman teşkilatının havzadaki odun hammaddeyi üretimine yönelik işletmecilik faaliyetlerinden fedakârlık yapabileceği, ancak bunun karşılığında ilgili kesimlerden orman kaynaklarının özellikle geliştirilmesi noktasında katkı sağlamaları istenmiştir. Söz konusu katkı kapsamında örneğin belediyeden, su gelirlerinin % 1, hatta % 0,5'lik kısmını ormancılık teşkilatına aktarması talebinde bulunulmuş, ancak bu istek kabul görmemiştir. Sadece DSİ'den, ağaçlandırma ve erozyon kontrolü faaliyetlerine maddi ve teknolojik destek sağlanabileceği taahhüdü alınabilmiştir. Özetle, orman kaynaklarından sağlanan pozitif dışsallıklardan biri olan su kaynaklarından çeşitli şekillerde istifade eden ya da üretim süreçlerinde birer girdi olarak kullanan sektörlerin, bu kapsamda da DSİ, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM)* ve Belediyeler gibi yerel yönetimlerin; faydayı paylaşımlarına karşılık; sorumluluk, külfet ya da maliyet yüklenmeye fazlaca istekli olmadıkları söylenebilir (Anonim, 2001; Öztürk vd., 2003).

Elbette ki, tek bir örnek olayla kesin bir yargıda bulunulmamalı, bu isteksizliğin altında daha üst düzeydeki bürokratik yapının ve belki de bu tür işbirliklerine izin vermeyen mevzuat sisteminin olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Bu noktada, makro düzeyde sektörler arası iş birliği ve eş güdüm konularında yaşanan sorunlara öncelikle eğilinmelidir. Öte yandan, sektörler arasında yaşanan eş güdüm sorununun ötesinde, ormancılık sektörü dışındaki sektörlerin de orman kaynakları yönetimine katılma konusunda

* Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Kaldırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Kanun No. 5286, Kabul Tarihi : 13.1.2005) ile 3202 sayılı kanunla kurulan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kaldırılmış ve aynı kanunda hizmetler, İstanbul ve Kocaeli illeri dışında il özel idarelerince, İstanbul ve Kocaeli illerinde ise il sınırları dahilinde yapılmak üzere büyükşehir belediyelerince yerine getirileceği belirtilmiştir.

fazlaca ilgili ya da istekli olduklarını söylemek oldukça zordur (Öztürk vd., 2003).

5.4.2. Orman Kaynaklarının Planlanması

Özellikle orman kaynaklarının yönetimi ve faydalanmaya konu edilmesi noktasında yaygın ve temel planlar olan amenajman planlarının günümüze kadar katılımcı planlama anlayışıyla hazırlandığını söylemek oldukça zordur. Son yıllarda hazırlanmaya başlanan fonksiyonel planlar dışında, tüm amenajman planları ormanların odun dışı işlevlerini fazlaca dikkate almadan, odun hammaddesi üretimine aşırı derecede odaklı ve dar kapsamlı bir bakış açısıyla hazırlanmıştır. Söz konusu planlarda, birim alandan en yüksek miktarda odun hasılası elde etme amacı, yaygın olarak yer almaktadır. Planların hazırlanmasında, katılımcı yaklaşıma konu edilebilecek muhtemel ilgi gruplarının planlama çalışmalarına her hangi bir şekilde katılması söz konusu değildir. Bunun sonucunda, örneğin Trabzon OBM çeşitli nedenlerle yöre halkının çalışmalara engel olması yüzünden, mevcut dikili etanın ancak % 25'i üretime konu edilebilmiş ve gençleştirme programları da başarılı bir şekilde yürütülememiştir. Yine, Maçka Orman İşletmesi'nde 1994-1997 yıllarında sosyal baskı nedeniyle yıllık odun üretiminin yaklaşık %28'i kadar bir üretimin devre dışı kaldığı ifade edilmektedir (Türker vd., 1998; Öztürk vd., 2003).

Öte yandan, Ege-Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Batı Karadeniz Bölgelerinde yürütülen bir araştırmada orman köylülerine yöneltilen "Orman teşkilatı yönetimde katılımcı mıdır?" sorusuna tüm bölgelerde yüksek oranlarda olumsuz cevaplar gelmiştir (Barlı et al., 2006). Dolayısıyla orman köylülerinin çok büyük bir kesimi, orman teşkilatının yönetim faaliyetlerinde katılımcı bir yaklaşım sergilemediği düşüncesi içerisindeyler. Ancak, unutulmamalıdır ki ormanlık yörelerde yaşamakta olan halkın ve örgütlerinin mevcut kapasiteleri planlama çalışmalarına katılım haklarının savunulması ve bu çalışmalarda gerekli katkı ve katılımın sağlanması yönünden yetersiz durumdadır (Doğru ve Özügürlü, 2003).

Yine amenajman planlarındaki amaçlar; tekdüze olarak, yerel şartlar ve talepler dikkate alınmadan hazırlanmış olduğu için, belirlenen strateji de, odun üretimi amacını en üst düzeye çıkarmaya dönük olmaktan öteye geçememektedir. Bununla birlikte, OGM tarafından 2002 yılında yayımlanan 6273 sayılı tamimde orman amenajmanı fonksiyonel planlama çalışmalarında katılımcılığı sağlamaya yönelik olarak ilke temelinde önemli sayılabilecek tespitler yapılmıştır. Buna göre, ilgili tamimin üçüncü bölümünün birinci maddesinde; "*Fonksiyonel planlama yapılacak yerlerde, amenajman arazi çalışma programının uygulanacağı yıldan iki sene önce mahalli kuruluşlara, ilgili kurum ve kuruluşlara, muhtarlıklara, sivil toplum örgütlerine ilgili orman işletme müdürlüğü tarafından yazı gönderilerek, yapılacak çalışmalar için bilgi verilmeli, değişik fonksiyon görececek alanlar hakkında öneri toplanmalı, ...*" şeklinde, planlama çalışmalarına belli ölçüde

katılım öngörülmektedir (Öztürk vd., 2003). Ancak, bu güne kadar ülke genelinde fonksiyonel planlama çalışmalarının katılımcılık anlayışına bağlı olarak yaygın olarak yürütüldüğünü söylemek zordur. Bu husus ile ilgili son çıkarılan ve OGM’ce 5 Şubat 2008’de resmi gazete yayımlanarak yürürlüğe giren Orman Amenajman Yönetmeliği’nde temel planlama ilkeleri arasında katılımcılığa yer verilmesi ve işletme amaçlarının belirlenmesinde katılımcı yaklaşım sergilenmesi yönündeki ifadeler uygulanabilmesi halinde ormancılık planlama çalışmaları açısından sevindirici bir gelişme olacaktır. Ülkemizde orman kaynaklarının rekreasyonel amaçlı kullanımına yönelik talep her geçen gün artmasına rağmen, bu alanların tahsisinden, kullanıma hazır hale getirilmesi ve nihayet etkin ve verimli bir işletmecilik anlayışıyla işletilmesi sürecinde bir dizi sorunla karşılaşmaktadır. Özellikle orman içi dinlenme yerlerinde öne çıkan sorunlardan biri, rekreasyon amaçlı orman işletmeciliğinin temelini oluşturan insan unsurunun ihmal edilmesidir. Öyle ki, potansiyel kullanıcılarının sosyo-ekonomik özellikleri, ihtiyaç ve istekleri ile alana yönelik talep düzeyine ilişkin yeterli çalışmalar yapılmadan bazı ormanlık alanlar rekreasyon amaçlı tefrik edildiğinden; ya işlevsiz bir şekilde beklemekte ya da geç de olsa farkına varıldıktan sonra alana yeni yatırım yapılmamakta ya da talep yoğunluğunu karşılamada yetersiz kalabilmektedir (Pak vd., 2003).

Ormanların odun üretimi fonksiyonunu başlıca amaç olarak öne çıkaran orman amenajman planları, Ülke genelinde orman yol planlarının hazırlanması ve uygulanmasında da belirleyici rol üstlenmiştir. Bu süreçte, her ne kadar söz konusu yol ağlarının planlanmasında doğrudan bir amaç olarak belirlenmemiş olsa da, orman yolları; orman köylerine ve rekreasyon alanlarına ulaşımı sağlayarak kırsal kalkınmaya yönelik önemli katkılar sağlamıştır. Bununla birlikte, orman yollarının planlanmasında gerek orman kaynakları ve gerekse havza yönetimi bağlamında bütüncül ve katılımcı bir planlama anlayışı sergilenememiştir. Öte yandan, teknik açıdan bakıldığında yol yapım çalışmalarında şimdiye kadar buldozer kullanılması, diğer yol yapım tekniklerine göre, daha hızlı ve ucuz olmasına karşılık, çevreye vermiş olduğu zarar, günümüz değerlerine göre kabul edilemez ölçüde olmuştur. Ülkemiz ormanlarının ortalama yamaç eğiminin % 50-60 olması nedeniyle, yapılan yollardan çıkan hafriyatın yamaç aşağı atılması sonucu büyük tahribatlar olmaktadır. Ayrıca dozer ile yapılan yollarda sert zemin kazıları için patlayıcı maddelerin kullanılması da ayrı bir tahrip unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır (DPT, 2001). Örneğin, % 70 eğimli bir arazide 4 m genişliğinde bir orman yolu yapımı sırasında toprak malzeme için yaklaşık 32 m., kayalık alanda ise 20 m genişliğinde bir orman alanı yok edilmekte, 1 km orman yolu için kazılan materyal kayalık olmayan arazide 8000 m³, kayalık alanda ise 3300 m³ kadar olmakta, ancak patlatılan kayaların % 70’lik kısmı yamaç aşağısındaki alanda tahribat yapmaktadır (Karaman, 1997). Sonuç olarak, Ülkemizde uzun zamandan beri dar kapsamlı ormancılık anlayışı ile ormancılık planlama çalışmalarının önemli bölümünün merkezi birimler ve planlama heyetlerince yürütülmekte olması,

yerel şartların (sosyo-ekonomik, ekolojik, kültürel), yerel halk ve diğer ilgili gruplarının ihtiyaçların ve beklentilerin yeterince dikkate alınmaması, planlama çalışmalarında diyalog ve katılımcılığın sağlanması açısından önemli bir kısıt oluşturmaktadır. Bu noktada, planlama heyetlerinde katılımcı planlama alanında gerekli eğitim ve deneyimleri kazanmış eleman sayısının yetersiz olması da diğer önemli bir kısıt olmaktadır.

5.4.3. Orman Yangınlarıyla Mücadele

Orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini kesintiye uğratan en önemli faktörlerden biri orman yangınları olup, orman yangınlarıyla mücadelede halkın katılımı yasal düzenlemeler sağlanmaya çalışılmıştır. Buna göre 6831 sayılı orman kanununun 69. maddesiyle; “Orman yangınlarında yangına civar köy ve kasabaların 18 yaşını bitirip, 50 yaşını doldurmamış bütün erkek nüfusu ... yangın yerine gitmeye ve yangını söndürmeye mecburdurlar. ...” ifadesiyle orman köylülerine yasal sorumluluk yüklenmektedir. Bu sorumluluk, bölgedeki mülki ve askeri amirler ve emirleri altındaki kişiler için de söz konusu edilmektedir (Öztürk vd., 2003). Ancak, özellikle kırsal alanlarda yaşayan köylüler zaman zaman bu tür bir yasal düzenlemeye tepki gösterebilmekte ve yasal düzenlemeyle sağlanmaya çalışılan katılımcılık istenen sonucunu vermeyebilmektedir. Kurutulmuşlu ve Yazıcı (2003) söz konusu yasanın uygulanamama nedenlerini; yasal bir zorunluluk olarak yangınla mücadeleye katılmaları istenen orman köylülerine herhangi bir bedel ödenmemesine rağmen, aynı işle görevli orman teşkilatı işçileri ve teknik elemanlarına ödenen ücretlerin zaman zaman kıskançlık konusu olması; bazen kendilerini orman yönetiminin bir parçası olarak görmemeleri ve bu yüzden ormancılık faaliyetlerinden fayda elde edeceklerine inanamamaları; yerel ormancılık teşkilatı çalışanlarının sergilediği resmiyetçi ve bürokratik davranışlara tepki göstermeleri ve kendi iş mevsimlerinde yerleşim yerlerini ve tarlalarını tehdit etmeyen yangınlarla mücadele konusunda isteksiz olmaları, şeklinde sıralamaktadırlar. Özetle, orman yangınlarıyla mücadeleye ilişkin olarak katılımcı yaklaşımı emreden yasal düzenlemeler de yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı zaman zaman arzu edilen sonucu verememektedir.

6. Sonuçlar ve Öneriler

Havza yönetimi çok farklı sektör ve disiplinlerin ayrı ayrı ya da birlikte plan yapmasını gerekli kılan bir özelliğe sahiptir. Ülkemizde havza yönetimi kapsamında aynı havzada çeşitli amaçlarla faaliyet gösteren çok sayıda kamu kurumu bulunmaktadır. Mevcut durumda çok sayıda kurumun farklı konularda aynı havzada faaliyet göstermesi idari yapılanmanın bir gereği olarak olağan karşılanabilir. Ancak havzanın herhangi bir kısmında yürütülecek bir planlı çalışmanın fiziki, ekolojik, sosyal, ekonomik vb. etkilerinin tüm havzayı etkileyeceği unutulmamalıdır. Ülkemizde havza yönetimindeki çok boyutluluk ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar dikkate alındığında, bir "havza yönetim modelinin" kamu yönetim sistemine dahil edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Ancak böyle bir düzenlemenin

hazırlık aşamasının dahi katılımcılığa ve dengeli temsile dayandırılması şarttır (Geray 2004). Bu tür bir modelin oluşturulmasında ve hayata geçirilmesinde; katılımcılık ve bütüncül planlamayı esas alan çalışmalardan (Geray ve Küçükkaya, 2001) ve başarılı havza yönetimi projesi örneklerinden elde edilen deneyimlerden istifade edilmelidir.

Özellikle mikro havzalarda yürütülecek doğal kaynaklardan faydalanmaya dönük projelerde her havzanın kendine özgü özellikleri olacağı gerçeği kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda, her bir mikro havza; doğal kaynakları, ekolojik, ekonomik ve toplumsal yapısı göz önünde bulundurularak planlanmaya konu edilmelidir. Ancak, bir havzada herhangi bir kurumca yürütülecek projenin ana amacına aşırı odaklanılarak, yapılacak planlamanın havza düzeyindeki çok yönlü etkileri göz ardı edilmemelidir. Öteden beri özellikle su kaynaklarıyla ilgili önemli bir sorumluluk üstlenen DSİ'nin son idari değişiklikle birlikte Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlanmış olması, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın OGM, AGM, ORKÖY ve DKMP Genel Müdürlükleri ile havza yönetiminde bütüncül ve eşgüdümlü planlama ve uygulama çalışmalarının gerçekleştirilmesi açısından önemli bir fırsat olarak görülmeli ve bu fırsat kaçırılmamalıdır.

Öte yandan, havza yönetimi kapsamında orman kaynaklarının yönetimi ve planlanması süreci son derece karmaşık ilişkileri bünyesinde barındırmaktadır. Bu durumda orman kaynakları yönetim planları çok boyutlu bir bakış açısıyla hazırlanmak durumundadır. Bu nedenle, bir havzada ormancılık sektörü eksenli planlarda; diğer sektörlerin ormancılık sektörüyle olan girdi-çıktı ilişkilerini dikkate alan, katılımcı ve sektörler arası eşgüdümü esas alan planlama çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu süreçte diğer sektörlerin ormancılık sektörünü ilgilendiren politika ve stratejileri dikkate alınarak çatışmalar asgari düzeye indirilmeye çalışılmalıdır. Orman kaynaklarının planlanması sürecinde, planlamanın sadece orman ekosistemi ve dolayısıyla ormancılık sektörü özelinde ele alınması yerine, ormancılık sektörü ile ilişki içinde olan diğer sektörlerin de katılımının sağlandığı bir yapılanmaya kesinlikle ihtiyaç bulunmaktadır (Öztürk, 2003). Bu noktada, orman kaynakları yönetim planları; koruma kullanma dengesi, sürdürülebilirlik ve havza ekosistemi göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.

Deneyimler göstermiştir ki sürdürülebilir bir havza yönetimi ve özellikle orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi açısından, halkın ve dolayısıyla orman köylülerinin katılımının olmadığı herhangi bir ormancılık planı ya da projesinin başarılı olma ihtimali oldukça zayıftır. Bu nedenle, özellikle kırsal kalkınma odaklı projelerinin hazırlanmasında, yukarıdan aşağı değil aşağıdan yukarı doğru katılımcı planlamayı esas alan bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu noktada, başarılı bir şekilde sonuçlandırılmış ve Dünya Bankası tarafından kendi dalında örnek projeler arasında gösterilmiş, kırsal fakirlik ve doğal kaynakların bozulması sorunlarını ele alan ve ormancılık

çalışmalarında köylüye rağmen değil, köylüyle beraber çalışmayı hedefleyen bir proje olan Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi örnek alınmalıdır (URL-2). Öte yandan, kırsal alanın sadece tarımsal faaliyet alanı olarak görülmesinden vazgeçilip, sektörlerin birbirinin seçeneği değil tamamlayıcısı olduğu gerçeği ile, tüm sektörleri kapsayan bütünsel yaklaşımla ekonomik öngörülerin planlamalarda yer alması zorunluluğu vardır (DPT, 2000). Yine kırsal kalkınma faaliyetlerinde başarı sağlayabilmek için projelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve ekonomik anlamda yeterli ölçeğin temin edilmesi önemlidir (DPT, 2006c). Bu anlamda, orman köylerine yönelik kırsal kalkınma projelerinin tek bir köy yerine, havza bazında ve havzada faaliyet gösteren diğer sektörlerin de katılımını sağlayacak şekilde planlanması alternatif öncelikli olarak değerlendirilmelidir. Orman işletmeciliğinde rekreasyonel hizmet üretiminin yapılacağı orman alanının tespiti, tefriki, tesisi ve işletilmesinde orman teşkilatı ile diğer ilgi ve çıkar öbekleri arasında sağlıklı bir ilişkinin oluşturulması ve katılımlarının sağlanması, orman kaynağının ve üretilen rekreasyonel hizmetin sürdürülebilirliği açısından önemli olmaktadır (Pak vd., 2003). Öte yandan, sivil toplum örgütlerinin, medyadan sonra beşinci kuvvet olarak görüldüğü günümüz dünyasında, yine bir sivil toplum örgütü olarak düşünülebilecek olan orman köyü kalkınma kooperatiflerinin; orman kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve kullanılmasıyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan kurum ve kuruluşlardan biri olarak, özellikle kırsal halkın ormanlar ve ormancılıkla ilgili bilinçlendirilmesi ve eğitiminde önemli katkılar sağlayabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle, orman kaynakları yönetimi ve işletmeciliği faaliyetlerinde; planlama, örgütlenme, yürütme, denetim ve karar verme aşamalarına, söz konusu kuruluşlar katılımcı bir yaklaşımla orman teşkilatı tarafından dahil edilmelidir (Türker, 2003). Ülkemizde ormanların tamamına yakını devlet mülkiyetinde olup, korunması, geliştirilmesi ve işletilmesi ya da faydalanılmasına ilişkin faaliyetler Çevre ve Orman Bakanlığı'nın değişik birimlerince yürütülmektedir. Dolayısıyla, orman kaynaklarına, orman kaynaklarının korunmasına ve bu kaynaklardan elde edilen mal, hizmet ve fayda çıktılarına ilişkin toplumsal bilincin oluşmasında orman teşkilatına önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKLAR

- Achouri, M., 2002. Forests and Water: Towards Effective Watershed Management International Expert Meeting on Forests and Water, 20-22 November 2002, Shiga, Japan, [http://www.rinya.maff.go.jp/faw2002/01%20M.%20Achouri%20\(FAO\).pdf](http://www.rinya.maff.go.jp/faw2002/01%20M.%20Achouri%20(FAO).pdf) (Erişim: 24/02/2008).
- Altan, T., M. Atik, 2000. Havza yönetimi ve kırsal kalkınmadaki önemi, Kırsal Çevre Yılı 2000, 18-31, Ankara.
- Anonim, 1993. I. Ormancılık Şurası Kararlar, TC Orman Bakanlığı, 399 s., Ankara.
- Anonim, 1998. I. Orman Köyleri Kurultayı Ankara Deklarasyonu, 6 s., Ankara.
- Anonim, 2001. Trabzon OBM Maçka OİM Esiroğlu Şefliği'nde amenajman planı yenilenmesi sürecinde diğer kuruluşlarla yapılan resmi yazışmalar.

- Anonim, 2004. Türkiye Ulusal Ormancılık Raporu (2004-2023), TC Çevre ve Orman Bakanlığı, 95 s., Ankara.
- Anonim, 2005. I. Çevre ve Ormancılık Şurası Kararları, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2007. Ağaçlandırma Seferberliği Genelgesi, <http://www.agaclandirmaseferberligi.gov.tr/s3.htm> (Erişim:04.03.2008)
- Anonim, 2008. Orman Amenajman Yönetmeliği, <http://www.ogm.gov.tr/oip/20080205.htm> (Erişim:04.03.2008)
- Anonymous, 2004. Forest and Tree Contribution to the Environment, Water and Food Security, Twenty-Seventh FAO Regional Conference for the Near East, p. 7, Qatar, <http://www.fao.org/docrep/meeting/007/J1308e.htm> (Erişim:18/02/2008).
- Balcı, A.N., N. Özyuvacı, S. Özhan, 1993. Havza amenajmanı ve orman bakanlığının görev ve sorumlulukları, I. Orm. Şur. Rap.-Cilt 1, 276-282, Ankara.
- Barlı, Ö., E.Z.Baskent, M.F.Turker,T.Gedik., 2006. Analytical approach for analyzing and providing solutions for the conflicts among forest stakeholders across Turkey, Forest Policy and Economics 220 9 (2006) 219–236
- Doğru, M., E. Özügür, 2003. , Ormancılık planlamasında katılım, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, Bildiri Kitabı, 17-37, Ankara.
- DPT, 1998. Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/ucep.html> (Erişim:20/02/2008).
- DPT, 2000. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma ÖİK Raporu, DPT Yayın No: 2522, 73 s., Ankara.
- DPT, 2001. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormancılık ÖİK Raporu, DPT Yayın No: 2531, 539 s., Ankara.
- DPT, 2006b. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (Erişim:15/02/2008).
- DPT, 2006a. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, ekutup.dpt.gov.tr/haber/2006/02/UKKS.pdf (Erim:17.02.2008).
- DPT, 2006c. Dokuzuncu Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İht. Alt Kom. Raporu, 148 s., Ankara.
- DPT, 2007. Dokuzuncu Kalkınma Planı Ormancılık ÖİK Raporu, DPT Yayın No: 2712, 102 s., Ankara.
- Durusoy, İ., M.F. Türker, 2003. Sürdürülebilir orman işletmeciliği ölçüt ve göstergelerinde katılım, II. Ulusal Orm.Kong., Bildiri Kitabı, 262-277, Ankara.
- Fernandez, E., 1997. Tropik dağ alanlarında havza yönetimini güçlendirme amaçlı stratejiler, XI. Dünya Orm. Kong. Tebliği, Cilt 2, Antalya,
- Fisunoğlu, M., 1993a. Havza amenajmanı su, toprak ve bitki ilişkileri, , I. Orm. Şurası Raporları-Cilt 1, 410-419, Ankara.
- Fisunoğlu, M., 1993b. Havza amenajmanının dünya ülkelerinde uygulamaları, , I. Orm. Şurası Raporları-Cilt 1, 400-409, Ankara.
- Geray, U. ve S. Ayanoğlu, 1997. Mera kanunu tasarısı üzerine incelemeler. Birlik Haberleri, Yıl 24, Ankara.
- Geray, A.U. 1998. Ulusal Çevre Eylem Planı-Orman Kaynaklarının Yönetimi. DPT Yayını. 115 p., Ankara.
- Geray, U., 2001. Ormancılık Kurumları (2. Yazım), 77 s., İstanbul (Yayımlanmamıştır).
- Geray, U., İ. Küçükaya, 2001. GAP Bölgesinde Yukarı Havzaların Yönetim Modeli, 46 s., (Yayımlanmamıştır)

- Geray, U., 2004 Havza yönetim mantığı nasıl olmalıdır?, Su Çalıştayı, TEMA, <http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/EgitimCalismalari/kitap/calistay/SuCalistayi.pdf> (Erişim:15/02/2008).
- Öztürk, A., 2003. Devlet Orman İşletmelerinde İşletme Amaç ve Stratejilerinin Belirlenmesi (DKB Örneği),Doktora Tezi, KTÜ FBE, 248 s., Trabzon.
- Öztürk, A., M.F. Türker, N. Karagöl, 2003. Türkiye orman kaynakları yönetiminde katılımcılık, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, 344-359, Ankara.
- Öztürk, A., M.F. Türker, 2005. Ormancılık işletme amaçlarının saptanması sürecine ilgi gruplarının katılımı, Türkiye Ormancılığında Uluslar Arası Süreçte Acil eyleme Dönüştürülmesi Gereken Konular, Mevzuat ve Yapılanmaya Yansımaları Sempozyumu, Antalya
- Karaman, A., 1997. Dağlık arazi ormancılığında üretim faaliyetleri sırasında çevreye verilen zararlar ve ekolojik dengedeki bozulmalar, III. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi.
- Kurtulmuşlu, M, Yazıcı, E., 2003. Management of Forest Fires through the Involvement of Local Communities in Turkey, Community-based fire management: case studies from China, the Gambia, Honduras, India, the Lao People's Democratic Republic and Turkey, FAO, Thailand 2003.
- Küçükkaya, İ., 2003. Kaynak planlamasında katılımcı yaklaşım anlayışı ve halk katılımı bütüncül projelerin önemi, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, Bildiri Kitabı, 324-332, Ankara.
- Pak, M., M.F. Türker, Y. Erkut, 2003. Rekreasyonel Hizmet Üretim Amaçlı Orman İşletmeciliğinde Katılımcı Yönetim Anlayışının İrdelenmesi, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, 415 - 427, Ankara.
- Sağlam, Y., 2004. Havza yönetimi örnekleri, <http://www.tema.org.tr/Calismalarimiz/EgitimCalismalari/kitap/calistay/SuCalistayi.pdf> (Erişim:15/02/2008).
- Tolunay, A., 2003. Kırsal kalkınma amaçlı bir proje ve uygulama sonuçlarından çıkarılacak dersler- Değişik Ekolojilerdeki Bozuk Orman Alanlarında Yenilebilir Mantar Türleri Araştırma ve Üretim Projesi, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, Bildiri Kitabı, 182-193, Ankara.
- Tolunay, A. ve H. Alkan, 2006. Kırsal kalkınmada yayım ve tanıtım, Orm. Sosyo-Ekonomik Sor. Kongresi, 72-79, Çankırı.
- Türker, M.F., 1996. Açık Artırmalı Orman Ürünleri (Tomruk) Satışlarında Fiyat Oluşumunun Araştırılması (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), Doktora Sonrası Temel Araştırma, KTÜ Araştırma Fonu 93,115,002,1 Nolu Proje, Trabzon.
- Türker, M.F., 2003. Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi Sürecinde Ormancılık Sektörü, Orman Köylüleri ve Orman Köyü Kalkındırma Kooperatifleri İle 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4773 Sayılı İş Güvencesi Kanununun Muhtemel Etkileşimi, Sürdürülebilir Ormancılıkta Ortaya Çıkan Yasal Riskler Çalıştayı, ORKOOP, Ankara.
- Türker, M.F. ve Ayaz, H., 1998. Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Orman Kaynaklarının Tahribi, Uluslararası Katılımlı III. Ekoloji Yaz Okulu Tebliğleri, (21-27 Temmuz 1997, Trabzon), 165-187, İzmir.
- Türker, M.F., T. Balık ve H. Ayaz, 1998. Doğu Karadeniz Bölgesinde Ormancılık ve Mülkiyet Problemleri, Doğu Karadeniz Bölgesinde Orman Mülkiyet Sorunları Sempozyumu, OGM ve KTÜ Orman Fakültesi, Trabzon.
- Türker, MF., C. Genç, F. Aydın Yeni, 2006. Beş yıllık kalkınma planları yardımı ile ülkemiz ormancılığının sosyo-ekonomik kapsamlı sorunları ve bu sorunları doğuran kök sorunların irdelenmesi Orm. Sosyo-Ekon. Sor. Kon., 281-289, Çankırı.

- Uluçay, H., 2006. Havza planlaması ve yönetimi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Y.L.Tezi, 173 s, İstanbul.
- URL-1.Havza Bazında Yönetim, [http://www.arkitera.com/h19326-havza-bazinda-
yonetim.html](http://www.arkitera.com/h19326-havza-bazinda-yonetim.html) (Erişim:07/02/2007)
- URL-2. Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi,
http://www.agm.gov.tr/aindir/dogu_anadolu_su_havzalari_bilgi_notu.doc
(Erişim: 20/02/2008).